

Avrupa Birliği Sermaye Direktifleri Basel Uzlaşısı ve Türkiye'de Kredi Sınırlaması

Yrd. Doç. Dr. Doğan Kutukız
Muğla Üniversitesi, İ.İ.B.F.

Özet

Son yıllarda bütün dünya genelinde ortaya çıkmış olan finansal krizlerin temelinde bankacılık faaliyetlerinin olduğu görülmüştür. Ülkelerin bankacılık ile ilgili düzenlemeleri yetersiz kalındığında, bankalarca ödenen kredilerin bir kısmı hatta çoğunluğu dönmemektedir. Bu az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerde söz konusu olmaktadır. Kredi riski, kısaca "verilen kredilerin geri dönmemesi" şeklinde tanımlanmaktadır. Ülkeler, kredi riskini düşük tutmak amacıyla bir çok düzenleme yapmış ve yeni düzenlemeler yapmaya devam etmektedirler. Avrupa Birliği Ülkeleri 1977 yılında ilk düzenlemeyi yapmış ve AB genelinde 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. İşletmelerin uluslararası hatta küreselleşme ile daha da büyük alanda faaliyette bulunması bütün dünya genelinde geçerliliği olacak bir düzenleme Dünya Bankası tarafından 1988 yılında Basel I ve 1999 yılında Basel li adıyla yapılmıştır. Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkeleri Basel I ve Basel II'ye uyumlu olarak düzenlemeler yapmışlardır. Kredi riski için en önemli faktörler olarak, krediler için karşılık ayırma ve işletmelerin Ödeme gücü oranları olmuştur. Ülkelerin uygulamaları birbirlerinden farklı olmakla birlikte aynı amaca yöneliktir.

Anahtar Sözcükler: Kredi sınırlaması, bankalar, riskler

Abstract (Fund Directiver Of The European Union, Basel Agreement And Credit Restrictions In Turkey)

It is seen that the banking transactions lie behind the financial crisis Which have occurred world-wide for the recent years. When the regulations about banking of the countries are insufficient, some even most of the loans given by banks have not been paid back. This can be seen in under-developed and developed countries. The loan risk is defined shortly "loans" not being paid back. Countries have still been making a number of regulations in order to keep the loan risk low. The European Union Countries made the first regulation in 1977 and it was embarked upon in all European Union Countries in 1993. When the enterprises have operated in the international field with the globalization, the regulation which will be world-wide current was made by The World Bank under the name of Basel I in 1988 and Basel II in 1999.

Key Words: Credits restrictions, European Union, Basel committee, Turkey, Credit risk

1. Giriş

Son 25-30 yılda bütün dünyada ortaya çıkmış olan ve sadece ilgili ülkeyi değil bir çok ülkeyi hatta bazıları bütün dünyayı kapsayan finansal krizlerin temelinde ban-

caçılık faaliyetleri yatmaktadır. Tabii ki bu da tamamen ülkelerin bankacılık ile ilgili düzenlemelerinden kaynaklanmaktadır. Bunları üç ana başlık altında toplamak mümkündür. Birincisi, borç alanların veya yatırıma davet eden kurumların yaptıkları

hatalardır. İkincisi, yatırımcıların kusurlarıdır. Üçüncüsü ise, bunların dışında kalan hatalar olarak kabul edilmektedir.

Gerek Helsinki Zirvesi ile başlayan tam üyelik süreci, gerek Türkiye ile AB arasında hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi amacıyla yapılan görüşmeler, ülkemiz banka mevzuatının AB banka hukukuna uyarlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, farklı zamanlarda çıkarılan direktiflerle şekillenen ve temel amacı Üye Devletlerin uymakla yükümlü oldukları asgari kuralları belirlemek olan AB bankacılık düzenlemelerinin kredi riski açısından Türkiye Bankacılık mevzuatındaki düzenlemelerle karşılaştırma yapmak ve iç mevzuatımıza yansıtılması çalışmalarına katkı sağlamaktır.

Esasen 4389 sayılı Türkiye Bankalar Kanunu'nun 11 inci maddesi, kredi kurumlarının risklerinin izlenmesi ve sınırlandırılmasına yöneliktir. Böylelikle, bankaların kredi risklerinin makul sınırlar içerisinde tutularak; kredi riskinin tek bir müşteriye yüklenmektense farklı müşteriler arasında dağıtılması ilkesi benimsenmektedir. Anılan madde içerdi tanım ve kurallar bakımından Avrupa Birliği banka hukukunun yürürlükteki hükümleri ile büyük ölçüde paralellik göstermektedir.

Avrupa Birliği banka hukukunun temel amacı, tüm Üye Devletleri kapsayacak şekilde tek bankacılık pazarının kurulmasıdır. 4389 sayılı Bankalar Kanunumuzun genel olarak AB banka hukuku; bu Kanunun 11 inci maddesinin ise özel olarak muadil düzenlemelerle karşılaştırılabilmesi amacıyla, AB bankacılık hukukunu oluşturan tüm direktiflerin bir bütün halinde incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Avrupa Topluluğunda, kredi kurumlarının sağlıklı ve düzenli işleyişlerinin ancak bankacılık gözetim ilkelerinin (ihtiyat kurallarının) uygulanması ile mümkün olacağı birinci bankacılık direktifi çerçevesinde de kabul edilmiştir. Bununla birlikte, 1993 yılından sonra uygulamaya geçirilen en önemli yenilik, gözetim alanında da karşılıklı tanıma ilkesinin kabul edilmiş olmasıdır. İkinci bankacılık direktifi olarak ortaya çıkan bu düzenlemeye

göre; bir kredi kurumunun diğer Üye Devletlerde faaliyet gösteren şubelerinin faaliyetleri de dahil olmak üzere, gözetim ve denetiminden merkezin bulunduğu Üye Devlet yetkili kurumlar sorumlu olmaktadır.¹

Kredi riskinin sadece Avrupa Birliği ülkelerinde olmadığı bütün dünya ülkelerinde söz konusu olduğu son yıllarda açıkça ortaya çıkmıştır. Bu amaçla Dünya Bankası'nca uluslararası düzeyde geçerli olabilecek düzenlemeler yapılmıştır. Dünya Bankası Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi'nce ilk olarak 1988 yılında I. Sermaye Uzlaşısı'nı yayımlamış ve daha sonraki dönemlerde değişiklikler yapılarak II. Basel Ulaşısı'nı yayımlayarak bu düzenlemelerin 2006 yılında G-10, 2007 yılında G-10 dışındaki ülkelerde uygulamasına karar verilmiştir.²

Türkiye'de alacaklarını süresi içerisinde tahsil edemeyen bankalar, 1999 yılından itibaren hem Bankalar Kanunu'nda hem de ekonomide ortaya çıkan krizlerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Yasal düzenlemelerde yapılan değişikliklerde, tahsil edilemeyen alacakların tamamına yakını için bir yıllık sürede karşılık ayrılması istenmiş ve teminatların dikkate dikkate alınma oranları düşürülmüştür.

2. Kredi Riski İle İlgili Düzenlemeler

2.1. Avrupa Birliği Ülkeleri

Avrupa Topluluğu genelinde, bankacılık ile ilgili yasal düzenlemeler 1966 yılında başlamıştır. İngiltere ve bir çok ülkenin topluluğa dahil olmasıyla yeni düzenlemelere ihtiyaç ortaya çıkmış ve 1977 yılında Birinci Bankacılık Direktifi yürürlüğe girmiştir. AB genelinde 1 Ocak 1993 yılında yürürlüğe girmiş ve bu tarihten

1 AB Danışmanlık Ve Yatırım Hizmetleri A.Ş. ; Avrupa Birliği- Türkiye Arasında Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesinin Mali Sektöre Etkisi", Ekim-1999.

2 G-10, gelişmiş 10 ülke, G-10 dışı ülkeler ise gelişmiş 10 ülke dışındaki ülkeleri ifade etmektedir.

itibaren tek bankacılık pazarının oluşmasına katkı sağlamıştır.³

Birinci bankacılık direktifi banka hukukuna ilişkin bazı temel tanımları getirmesi halamından halen Önem taşımaktadır. Bu direktif ile, öncelikle kredi kurumu kavramı tanımlanmış, kredi kurumu kavramı ile faaliyet konusu tasarruf sahiplerinden mevduat veya geri ödenebilir sair fonları toplamak ve kendi hesabına kredi vermek olan işletmeler kastedilmektedir.

Bazı üye ülkelerde kredi kurumu kavramı daha geniş kabul edilmekte ve AB banka hukukunda kredi kurumu olarak kabul edilmeyen finans kurumları da faaliyet iznine tabî tutulmaktadır.

Ancak, topladıkları sair fonları borç vermeyen veya tasarruf sahiplerinden fon toplamadan kendi Öz kaynakları ile borç veren işletmeler topluluk banka hukukuna göre kredi kurumu olarak nitelendirilmemektedir. Eğer ilgili finans kurumunun ana sözleşmesinde mevduat toplama ve borç kredi verme işlemleri kurumun faaliyet konuları arasında yer alması durumunda ilgili finans kurumu, kredi kurumu olarak nitelendirilir.

Avrupa Birliği banka hukukunda, ihtiyati denetim mekanizmasının referans kavramı kredi kurumlarının öz kaynaklarıdır. Bu alandaki temel düzenleme ise, kredi kurumlarının öz kaynakları hakkında 17 Nisan 1989 tarih ve 89/299/AET sayılı Konsey Direktifi'dir. Avrupa Birliği Banka hukukunda kredi kurumlarının öz kaynakları ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Burada öz kaynaklar, ana ve tamamlayıcı öz kaynaklar şeklinde bir ayırıma tabi tutulmuştur.

Kredi kurumlarının ana öz kaynakları,

- a-ödenmiş sermaye,
- b- kanuni (zorunlu) ve ihtiyati yedek akçeler,
- c- genel banka riskleri fonudur.

Tamamlayıcı öz kaynak unsurları ise;

- a) yeniden değerlendirme yedekleri,
- b) değer düzeltmeleri (gizli yedek akçeler),
- c) diğer harici unsular,
- d) diğer dahili unsurlar,
- e) kredi kooperatiflerinde taahhüt miktarı,
- f) kümülatif rüçhanlı hisse senetleri,
- g) ikincil ödünçlerdir.

Burada kredi kurumlarının öz kaynakları hesaplanırken, belirli kurallar ölçüsünde yapılması gerekir. Bunlardan biri, tamamlayıcı öz kaynakların toplam değerinin ana öz kaynaklardan fazla olamaz. Öz kaynakların doğru bir şekilde hesaplanması durumunda, kredi kurumların risklerinin hesaplanmasında kullanılan oranlar da gerçekçi değerler çıkacaktır.

Avrupa Birliğinde tek bankacılık pazarının oluşma tarihi, ikinci bankacılık direktifi ile diğer ilgili mevzuatın yürürlüğe girme tarihi olan 1 Ocak 1993 olarak belirlenmiştir. Bu tarihten itibaren, faaliyette bulunmak isteyen herhangi bir kredi kurumu ait olduğu üye ülkenin faaliyet iznine sahip olması ve asgari koşulları taşınması gerekir. Bütün ülkelerde gerek kredi kurumları gerekse ticari kurumlar için kullanılan asgari sermayeye sahip olmasıdır. Asgari sermaye AB ülkeleri için 5 milyon Euro olarak belirlenmiştir. Ülkeler bu miktarın üzerinde öz kaynak tutarını belirleyebilirler. Kredi kurumları için tanımlanmış olan Öz kaynak kavramı öz sermaye kavramından daha geniş olduğundan, öz kaynakların da bu değer altına inmemesi gerekir.⁴

Kredi kurumlarının sermaye yapılarındaki değişimler yetkili denetim makamlarınca izlenmelidir. Buna göre, sermayenin % 10 ve fazlasına sahip olacak hissedarların makam onaylarını alması gerekir. Ayrıca kredi kurumlarının sanayi ve ticaret şirketlerine katılımları da sınırlandırılmıştır. Herhangi bir kredi kurumunun tek bir sınıai veya ticari işletmede sahip olduğu nitelikli pay %10, öz kaynaklarının %15'ini geçmemelidir.

³ Antonio Bacna Bardina; "The Single Market in the Banking Sector and Its Prudential Regulatory Requirements", European Legal Studies, Bruges, May 1999.

⁴ Center For International Legal Studies; "Finanacial Services In The New Europe", Comparative Law Yearbook Of International Business, Special Issue, 1992 s. 35-40.

Kredi kurumlarının karşılaştıkları problemlerden biri de verilen kredilerin kısmen alınabilmesidir. Kredi kurumlarının vermiş oldukları kredilerin tamamı çoğunlukla tahsil edilmemektedir. Böylece kredi riski kavramı ortaya çıkmaktadır.

Kredi kurumunun kendi taahhütlerini yerine getirebilmesi, kredi riskinin belirli sınırlar içerisinde tutulmasına yani ödeme gücünü korumasına bağlıdır. Kredi kurumlarının ödeme gücü oranı, kredi riskinin belirli sınırlar içerisinde tutulması amacıyla hesaplanmaktadır.

Bankaların ödeme gücü oranlarının hesaplanmasını düzenleyen temel direktif ise, kredi kurumlarının ödeme gücü (kabiliyeti) oranları hakkındaki 18 Aralık 1989 tarih ve 89/647/AET sayılı Konsey Direktifidir⁵. Söz konusu Direktif, İkinci Bankacılık Direktifinin (89/646) doğrudan doğruya bir eki olarak değerlendirilmektedir.

2.2. Basel Uzlaşısı

Son 20 yılda risk yönetimi, bankacılık uygulama ve teknikleri ve denetimlerde gelişmeler nedeniyle, Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi ilk olarak 1988 yılında Sermaye Uzlaşısı'nı yayımlamıştır. Ancak kısa bir süre sonra bu uzlaşuya önemli itirazlar olmuş, iki yüzden fazla görüş bildirilmiştir.⁶ Komite 1999 yılında bu görüşleri dikkate alarak yeni düzenlemeler yapmış ve 2001 yılında kamuoyuna sunmuştur.

Basel II uzlaşısı olarak adlandırılan bu düzenlemenin üç ana unsuru bulunmaktadır.⁷

- Asgari sermaye gereği,

⁵ ATRG, L386, 30 Aralık 1989, s. 14. Bu direktif, 92/30/AET (ATRG, L234, 26 Eylül 1992), 95/15/AT (ATRG, L125, 8 Haziran 1995), 96/10/AT (ATRG, L85, 3 Nisan 1996), 98/32/AT (ATRG, L204, 21 Ağustos 1998), 98/33/AT (ATRG, L204, 21 Ağustos 1998) sayılı direktiflerle değiştirilmiştir.

⁶ Dünya Bankası, 2003 "Bank Loan Classification and Provisioning Practices In Selected DEveloped And Emerging Countries", working Paper, No.1

⁷ Haziran 1999 tarihli ilk taslakta açıklanan temel üç ayaklı yapı 2001 Ocak tarihli ikinci taslakta korunmuş ancak detaylarda değişikliklere gidilmiştir.

- Sermaye yeterliliğinin denetimi,
- Piyasa disiplini.

Bu düzenlemenin uygulama kapsamına baktığımızda, bankalar hem ayrı ayrı ve hem de grubun tümü olarak ele alınmakta ve sermaye gereklerinin buna göre tanımlanmasını gündeme getirmektedir.

a) Asgari Sermaye Gereği

Yeni düzenlemede mevcut sermaye tanımı ve asgari sermaye yeterlilik oranının %8 olması koşulu aynı kalmıştır. Ancak oranın paydasında önemli değişiklikler yapılmıştır. Kredi riski daha detaylı tanımlanmış, piyasa riskinde değişiklik olmamış ve ilk defa faaliyet riski ilave edilmiştir.

Sermaye Yeterlilik Oranı:

Toplam Sermaye

Banka Sermaye Katsayısı (en az yüzde 8)

(Kredi + Piyasa + Faaliyet Riski)

b) Sermaye Gereklerinin Denetimi

Denetimdeki amaç, bankaların doğru bir şekilde değerlendirilmiş risklerine karşılık tutmaları gereken sermayeyi belirleyecek birer dahili yöntemle sahip olduklarından emin olabilmektir. Denetimciler bankaların riskleri oranında sermaye tutmaları konusunda sorumlu durumdadırlar. Dahili yöntemlerin kullanılması gerektiğinde denetime ve müdahaleye konu olabileceklerdir.

c) Piyasa Disiplini

Piyasadaki aktörlerin, bankanın sermaye yeterliliğini değerlendirmeleri için, bankanın sermaye yapısı ve risk profili konusunda bilgi sahibi olmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede, Komite, sermaye oranları, risk üstlenimi ve sermaye yeterliliği hususunda bankaların saydamlığının sağlanmasının piyasa disiplini açısından çok önemli olduğunu belirtmektedir. **3. Kredi Riskinin Denetimi** Sermaye Yeterliliği Hakkındaki Direktifi (*Capital Adequacy Directive-CAD*) ve Basel Komitesi'ndeki görüşmelerde piyasa riskleri detaylı olarak ele alınmıştır. *CAD*, kredi kurumlarının menkul kıymet ticaretinde karşılaştıkları piyasa risklerinin denetlenmesi ve bu alandaki kuralların

uyumlaştırılması açısından önemlidir. Bu direktifte kredi riski, "Karşı taraf Riski" olarak, yani işlemin karşı tarafındaki gerçek veya tüzel kişinin ödemezlik riski olarak tanımlanmaktadır.

Kredi kurumlarının asgari ödeme gücü oranı %8 olarak belirlenmiştir.⁸ Ancak bu %8'lik ödeme gücü oranı asgari bir oran olup yetkili makamların daha yüksek bir seviye tesbit etmeleri mümkündür⁹. Ödeme gücü oranı hesaplanırken öz kaynaklar pay; bilanço varlıkları ile bilanço dışı yükümlülüklerin ağırlıklı değerleri de payda olarak alınır. Dolayısıyla, ödeme gücü oranı öz kaynak tutarının risk ağırlıklı varlıklara ve bilanço dışı yükümlülükler bölünmesi yoluyla elde edilir.

II.bankacılık direktifi gereğince, ödeme gücü oranlarına ilişkin ilgili düzenlemede yer alan risk unsurları;

- Döviz işlemlerinde ödemeyi izleyen 48 saat içindeki,

- Menkul kıymetlerin alım satımı esnasında ödemeyi yada menkul kıymetlerin teslimini takip eden 5 işgünü içerisinde ortaya çıkan riskleri kapsamaz.

Basel II Uzlaşısı'nda ise, kredi riski için standart yaklaşım ve iç ağırlıklara dayalı yaklaşım olarak iki farklı yaklaşım benimsenmiştir.¹⁰

a) Standart Yaklaşım:

Standart yaklaşım; 1988 tarihli düzenlemeyle içerik olarak aynı ancak risk açısından daha yüksektir. Standart yaklaşımda risk ağırlıkları¹¹ farklı kategorilere göre belirlenmiştir:

- 1) Ülkelerin risk ağırlıkları
- 2) Bankaların risk ağırlıkları ve bunun için de iki ayrı seçenek bulunmaktadır;

⁸ Basel I Uzlaşısı, 1988.

⁹ Bununla birlikte, yetkili makamların tesbit edecekleri farklı oranlar sadece kendi sınırları içerisinde kurulan kredi kurumlar için geçerlidir. Yani, bankaların faaliyete başlamasında esas kriterdir. Ancak ülkenin belirleyeceği ödeme gücü oranı daha yüksek olsa bile söz konusu ülkede geçerlidir.

¹⁰ Basel I ve Basel II uzlaşısı

¹¹ 1988 tarihli düzenlemede ülke ve merkez bankalarının yükümlülüklerinin değerlendirilmesinde OECD ülkesi olup olmamasına bakılmaktadır. Bankalar için de aynı yöntem geçerlidir..

Bir ülkedeki tüm bankalar ülke risk ağırlığından bir kategori daha aşağıda değerlendirilecektir. (Bankalar I)

Risk ağırlıkları bankanın derecelendirme kuruluşlarından aldığı derecelendirme notuna dayandırılır. (Bankalar II)

3) Şirket risk ağırlıkları

4) Gayrimenkul teminatlı kredilerin risk ağırlıkları

b) İç Ağırlıklara Dayalı Yaklaşım:¹²

Bu yaklaşım, komitenin belirlediği standartlara göre denetim otoritesinin iznine bağlı olacaktır. İç ağırlıklara dayalı temel yaklaşımda, banka borçlunun ödememe durumunu tespit etmekte ve denetim otoritesi buna dayanarak riske maruz değeri ve zararı belirlemektedir.

Bankaların bilanço varlıkları ile bilanço dışı yükümlülükleri, niteliklerine göre sırasıyla %0, %20, %50 ve %100 ve %150 oranlarına tâbi tutulduğu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Ülkemizde de, *Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar hakkında Tebliğde* benzer bir yöntem izlenmiştir.

Tablo.1. Risk Ağırlıkları

	AAA ile AA- arası	A+ ile A- arası	BBB+ ile BBB- arası	BB+ ile BB- arası	B+ ile B- arası	B-'nin altı	Rating'siz	Basel I Uzlaşısı
Ülkeler	% 0	%20	%50	%100	%150	%100	%0/10/20/50/100	
Bankalar Seçenek 1	%20	%50	%100		%150	%100	OECD statüsüne ve vadeye göre %20 veya %100	
Bankalar Seçenek 2	%20	%50	%100		%150	%100	%20 veya %100	
Orta/Uzun Vadeli	%20		%50		%150	%100	%20 veya %100	
İşletmeler Kısa Vadeli (<3 ay)	%20	%50	%100	%150		%100	%200	
İpotek; Konut	%50						%50	

¹² BIS "The New Basel Capital Accord; 16. January 2001.

BIS "The Basel Capital Accord", 16 January 2001

(Basel I ve Basel II'ye göre ülkelerin, bankaların, işletmelerin ve ipoteklerin risk ağırlıkları. Her ülke denetim otoritesinin bankalar için kullanabileceği iki alternatif vardır. Banka merkezinin bulunduğu ülke ratinginin kullanımı (alternatif 1), veya banka ratinginin kullanımı (alternatif 2)).

Risk ağırlığının derecelendirilmesinde, Avrupa Birliği Banka Mevzuatı'na göre risk ağırlıkları *karşı tarafın* niteliğine göre gruplara ayrılmakta ve dört temel grup belirlenmiştir:

(i) Risk ağırlığı %0 olan ülkeler: Sanayileşmiş ülkelerin hükümetleri (OECD'ye üye olan devletler, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile birlikte *Fund's General Arrangements to Borrow* (GAB) ile özel kredi anlaşması bulunan ülkeler) risk taşımayan grup olarak nitelendirilmiştir, ve bunlara verilecek krediler %0 ağırlıklandırılmıştır,

(ii) Risk ağırlığı %20 olanlar: Sanayileşmiş ülkelerin yerel makamlarına verilecek krediler ve kamu kuruluşları tarafından denetlenen kredi kurumları diğer şirketlere oranla daha az riskli olarak değerlendirilmiş ve bunda da özellikle vadeli ödemelerdeki risk unsurlarının dikkate alınması hedeflenmiştir.

(iii) Risk ağırlığı %100 olanlar: Sanayileşmemiş ülkelerdeki kredi kurumlarına verilen en az bir yıl vadeli krediler %100 oranında ağır ağırlıklandırılmıştır.

Kredi kurumlarının denetiminde birinci olarak kredi kurumlarının üstlenmiş olduğu toplam kredi riskinin kontrol altında tutulmasıdır. Bu bir açıdan ödeme gücü oranını ifade etmektedir. Bankaların Ödeme güçlerini ortaya koymak amacıyla Avrupa Birliği Birinci ve İkinci Banka Direktiflerine göre, öz kaynakların borçlara oranı ve ödeme gücü oranı kullanılmaktadır.

2.2.1. Öz kaynakların Borçlara Oranı

Öz kaynakların belirlenmesi ve buna bağlı olarak kredi sınırlarının belirlenmesi konusunda çok sayıda yöntem olmasına karşın gelişmiş ülkelerde iki temel teknik uygulanmaktadır.¹³ Bunlar:

(i) Birincisi, ödeme gücü oranıdır.

Buna göre, kredi kurumlarının ödeme gücü oranı, kredi riskinin belli sınırlar içerisinde tutulması amacıyla hesaplanmaktadır.

(ii) İkincisi ise, öz kaynakların borçlara oranıdır. Bir başka deyişle, kredi kurumuna ait pasiflerin öz kaynaklarıyla karşılaştırılmasını sağlayan orandır.

Avrupa Birliği'nin ilgili direktifinde, bu iki farklı yaklaşımdan ikincisinin benimsenmesi kararı alınmıştır. Bilanço varlıkları ile bilanço dışı yükümlülükleri Çeşitli oranlardaki risk ağırlıklarına göre gruplandırılan bu oran, ödeme gücünün belirlenmesinde oldukça önemlidir.

2.2.2. Ödeme Gücü Oranı

Ödeme gücü oranının hesaplanmasında öz kaynaklar pay, bilanço varlıkları ile bilanço dışı yükümlülüklerin ağırlıklı değerleri de payda olarak alınmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, %8'lik ödeme gücü oranı asgari bir oran olup yetkili makamların daha yüksek bir seviye tespit etmeleri mümkündür. Bununla birlikte, yetkili makamların tespit edecekleri farklı oranları sadece kendi sınırları içerisinde kurulan kredi kurumları için geçerli sayılacaktır.

Üye Devletlere ilişkin uygulamalar incelendiğinde, Danimarka'nın 1995 yılından bu yana %8'lik ödeme gücü oranını uygulamaya başladığı; İrlanda Merkez Bankası'nın ise 1 Ocak 1993 tarihine kadar %8 ile %12 arasında değişen oranlarda ödeme gücü oranı uyguladığı ve o tarihten sonra ödeme gücü oranını AB genelinde öngörülen %8'lik seviyeye çektiği görülmektedir.

Kredi riski ile ilgili Avrupa Birliği'nde düzenlemeler olduğu gibi bütün dünya ülkelerinde geçerli olan yasal düzenlemeler de söz konusudur. Dolayısıyla AB kredi riski ile ilgili düzenlemeler bütün dünyada geçerli olan düzenlemelere uygun olmalıdır.

Son yıllarda dünya finans sisteminin karşılaştığı krizler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankalarının sermaye yeterliliği sorununun tekrar ele alınması gerektiği görüşünü ön plana çıkarmıştır. Basel Üzlaşısı ile ilgili son düzenlemelerin 2004 yılında uygulamaya geçirilmesi kararlaştırılmıştır ve bu düzenlemeler;

- 2006 yılı sonu G-10 ülkelerinde,

- 2007 sonrası G-10 dışındaki ülkelerde uygulamaya geçilecektir.

Ancak uluslararası düzeyde konuyla ilgili tartışmaların artması nedeniyle, komite 2006 yılı sonuna kadar ülkelerin

¹³ Avrupa Topluluğu ülkelerince çıkarılan Birinci ve İkinci Bankacılık direktifleri

uygulamaya geçmek için hazır olmaları planlanmaktadır.

Basel Komitesi'nin ilk sermaye yeterlilik düzenlemesi bankaların sermaye toplamları üzerinde yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla bu düzenleme, bankaların iflas etme riskini ve bankalarda mevduat hesapları bulunan mevduat sahiplerinin karşı karşıya kalacağı riskleri en aza düşürmeyi amaçlamıştır.

Tablo.2. Kredi Sınıflandırması ve Karşılık Ayrılmasında Teminatların Değerlendirilmesine İlişkin Ülke

Grup/ Ülke	İlkeler
G-10	
Fransa	Teminatlar, kredilerin sınıflandırılmasında değil, karşılık ayırmada bir rol oynamaktadır.
Almanya	Karşılık ayırmada teminatların değerlendirilmesi için genel ilkeler getirilmiştir.
İtalya	Teminatlar, kredilerin sınıflandırılmasında değil, karşılık ayırmada bir rol oynamaktadır.
Japonya	Teminatlar, hem kredilerin sınıflandırılmasında hem de karşılık ayırmada bir rol oynamaktadır.
İngiltere	Teminatlar karşılık ayırmada dikkate alınmaktadır.
Amerika	Bankalar teminatları piyasa değerinden satışın maliyetini çıkararak değerlemektedir. Kredi sınıflandırılmasında bütün garanti ve teminatları göz önünde bulundurmaktadır.
G-10 DIŞI	
Arjantin	Teminatlar, kredilerin sınıflandırılmasında değil, karşılık ayırmada bir rol oynamaktadır.
Avustralya	Değerlemeye ilişkin genel ilkeler getirmiştir. Fakat kredi sınıflandırması teminata bağlıdır.
Brezilya	Değerlemeye ilişkin genel ilkeler getirilmiştir. Karşılıklar ise sadece sınıflandırmaya bağlıdır.
Çin	Teminat ve garantilerin borçlunun riskini azaltmadaki önemi göz önüne alınarak bankaların teminatların belirlenmesi ve değerlendirilmesi için gerekli politika prosedürleri oluşturulmaları istenmektedir.
Çek Cumhuriyeti	Bankalar değerlemede kendi takdir yetkilerini kullanmaktadır.
Hong Kong	Değerlemeye ilişkin özel kurallar bulunmaktadır.
Hindistan	Teminatlar karşılık ayırmada dikkate alınmaktadır.

Rusya	Teminatlar kredi sınıflandırılmasında ve karşılık ayrılmasında dikkate alınmaktadır.
Suudi Arabistan	Değerleme için sınıflandırmada değil, karşılık ayırmada kullanılan genel ilkeler getirilmiştir.

* Dünya Bankası'nın 2003 yılı raporlarından alınmıştır.

Günümüzde kredi sınıflandırılması düzenlemelerinin çoğu son on yıl içerisinde yasalastırılmıştır. Bu banka denetim otoritelerinin krediler için karşılık ayırmanın ne kadar önemli olduğunun farkına varmalarının bir sonucudur. Ayrıca son dönemlerde;

- Bilgilendirme standartlarına ek hükümler getirilmiştir. (Brezilya, Çin, İspanya)

- Teminatlara ilişkin kurallar daha kısıtlayıcı hale getirilmiştir. (Çek Cumhuriyeti)

- Sınıflandırma ve karşılıklara ilişkin kurallar daha kısıtlayıcı hale getirilmiştir. (Hindistan, İtalya, Japonya, İspanya)

Genel olarak baktığımızda kredi sınıflandırma ve karşılık ayırmaların banka iflaslarını azaltmak için düzenlemelerin uluslar arası uygulamalara paralel olarak yenilenmesi gerekmektedir.¹⁴

Bazı G-10 ülkeleri, piyasa disiplinine önem vermekle birlikte daha kuralcı bir yaklaşım benimsemiştir. Örneğin Amerika'da kredi taleplerinin değerlendirilmesinde, kredi talep eden kişinin ödeme alışkanlığından kredi tahsisine kadar beş farklı kategoride değerlendirilmektedir.

G-10 dışı bir çok ülkede ise, riskin artması ve işletme durumlarının kötüleşmeleri nedeniyle daha fazla kriter göz

¹⁴ 2 Basel Temel Prensipler Uzlaşma Grubu 1996 yılında Basel üyeleri ile G-10 dışı ülkelerin evrensel olarak uygulanabilir banka düzenleme standartları ile ilgili görüşlerini paylaşma amacıyla kurulmuştur. Bu girişim 1997 yılında Etkin Düzenlemeler için Temel Prensiplerin benimsenmesiyle sonuçlanmıştır. O zamandan beri Basel Temel Prensipler Uzlaşma Grubu banka düzenleme konularını tartışmak üzere düzenli olarak toplanmaktadır. Bu grup ARJANTİN, Avustralya, Brezilya, Şili, Çin, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Almanya, Hong Kong, Hindistan, İtalya, Japonya, Kore, Meksika, Hollanda, Rusya, Suudi Arabistan, Singapur, Güney Afrika, İspanya, İngiltere, A.B.D., Doğu Afrika Parasal Birliği, Avrupa Komisyonu, Finansal İstikrar Enstitüsü, IMF ve Dünya Bankası'ndan oluşmaktadır.

Önünde bulundurarak kredi değerlendirmesi yapılmaktadır. Brezilya dokuz aşamalı, Çek Cumhuriyeti beş aşamalı bir sistem benimsemiştir.

Bütün G-10 ülkelerindeki denetim otoriteleri (İngiltere Hariç) bankaların kredilerini ne zaman ve nasıl gözden geçirmeleri gerektiği konusunda kurallar benimsemiştir. Almanya'da bankalar bütün kredilerini yılda bir kez, Fransa'da üç ayda bir gözden geçirmektedir.

Türkiye'de Bankacılık Denetim ve Düzenleme Kurulu (BDDK) kredi riski ile ilgili bir çok kararlar almıştır. Gerek Basel I'de belirlenmiş gerekse Basel II yapılan düzenlemeler dikkate alındığında, Türkiye için derecelendirme kuruluşlarının belirlediği risk ağırlığına göre % 100 olmaktadır. Yapılan çalışmalarda bunun yüksek olduğu ve nedenle sermaye miktarının daha düşük olarak belirlenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Türkiye için bugün Standart & Poors notu (B) +'dır. Bu ise %100 karşılık ayrılması demektir. Bu devletin ve Özel sektörün dış borçlanma maliyetini artırmaktadır.

3. Sonuç

Dünya Bankası'nca çıkarılan Basel Uzlaşısı ve Avrupa Birliği ülkelerince hazırlanan Birinci ve İkinci Bankacılık Direktifi, bankacılık ve banka kredi risklerinde bir düzenleme yapılmıştır. Günümüzde sınıflandırma ile ilgili düzenlemeler son on yılda yapılmıştır. Bu verilen krediler için karşılık ayırmanın önemini göstermektedir.

Gerek Basel uzlaşısı gerekse Avrupa Birliği ülkelerinin kredi riskinin sadece karşılık ayırmanın yeterli olmayacağı, bununla birlikte asgari gereği, piyasa disiplinini üzerinde de durulmuştur.. Denetim açısından da öz kaynakların belirlenmesi ve buna bağlı olarak kredi sınırlarının belirlenmesi konusunda gelişmiş ülkelerde iki temel teknik uygulanmaktadır. Birincisi, ödeme gücü oranı, ikincisi ise, öz kaynakların borçlara oranıdır. Asgari ödeme gücü oranı olarak %8 olarak belirlenmiştir. Üye Devletlere ilişkin uygulamalar incelendiğinde, Danimarka'nın 1995 yılından bu yana %8'lik ödeme gücü oranını uygulamaya başladığı; İrlanda Merkez Bankası'nın ise 1 Ocak 1993 tarihine kadar %8 ile %12 arasında değişen oranlarda ödeme gücü oranı uyguladığı ve o tarihten sonra ödeme gücü oranını AB genelinde Öngörülen %8'lik seviyeye çektiği görülmektedir.

Türkiye'nin bir OECD üyesi olması ve aldığı %20 risk ağırlığı, Basel Komitesi'nin yeni sermaye çerçevesinde önerdiği uluslararası kredi değerlendirme kuruluşlarının notlarının uygulanması durumunda yükselecektir, Türkiye için bugün Standart & Poors notu (B) +'dır. Bu ise %100 karşılık ayrılması demektir. Bu devletin ve özel sektörün dış borçlanma maliyetini artırmaktadır.

Karşılık ayırma ve sınıflandırma yaklaşımları arasındaki farklılıklar, banka ve bankacılık düzenleyici mevzuat çerçevesinde karşılaştırılmasını zorlaştırmış ve bu farklılıklar piyasa disiplinin etkinliğini azaltmıştır. Bazı durumlarda kredi sınıflandırma ve karşılık ayırma uygulamalarının zayıf olması, borç ödeme gücü konusunda aşırı borçlanmalardan dolayı 1990' larda sermaye yeterlilik oranı düşük olan bankalar iflasla karşı karşıya kalmıştır.

Türk bankaları açısından bakıldığında, Banka Gözetim ve Denetim yetkisinin Basel kuralları çerçevesinde yeniden düzenlenmesi ve risk ölçümünde Bankacılık Gözetim ve Denetim için gerekli veri tabanının oluşturulması kredi riskinin hesaplamasına katkı sağlayacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Antonio Baena Bardina; "The Single Market in the Banking Sector and Its Prudential Regulatory requirements", European Legal Studies, Bruges, May 1999. Guido Ferrarini; "Prudential Regulation of Banks and Securities Firms, European and International Aspects", Kluwer Law International, 1995. J.A.Usher; "The Law of Money and Financial Services in the EC", Second Edition, 2000. Ross Cranston; "Principles of Banking Law", 1997. AB Danışmanlık ve Yatırım Hizmetleri A.Ş.; "Avrupa Birliği-Türkiye Arasında Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesinin Mâli Sektöre Etkisi", Ekim 1999. Banking Directives, 1997 Consolidated Version. BIS: "Working Paper on the Regulatory Treatment of Operational Risk", September 2001. BIS: "Basel Committee Working Paper on Pillar 3 - Market Discipline", 28 September 2001. BIS: "The New Basel Capital Accord", 16 January 2001. BIS: "Basel Committee Newsletter" No. 2, September 2001. Center For International Legal Studies; "Financial Services in The New Europe" Comparative Law YearBook of International Business, Special Issue, 1992. Dünya Bankası, 2003 "Bank Loan Classification and Provisioning Practices In Selected DEveloped And Emerging Countries", working Paper, No.1